

LUMEA DIGITALĂ, ÎNTRE INFERN SOLIPSIST ȘI ANALOGIE A UNITĂȚII LUMII

Autor: Alin Vara | 12 noiembrie 2022

Am primit primul calculator când aveam 14 ani. Era anul 2000.

E un punct de turnură în viața mea. Chiar dacă, întâmplător, acel moment a coincis și cu începutul adolescenței, impresia mea despre ce a urmat după aceea este că viața mea interioară s-a schimbat, s-a subțiat și aproape că a intrat pe teritoriul iluziei. În memorie, mi se pare acum că adolescența se află sub un vâl, sub o peliculă nedefinită, ca o ceață. Timpul enorm petrecut în fața ecranului pentru jocuri pe calculator sau pentru a sta „pe chat” până la 2 noaptea îmi pare acum lipsit de densitate, de consistență. Timp pierdut. Combinat cu ce experimentam în viața cotidiană, cu frustrările, nesiguranța, felul nou în care îmi funcționau organismul și „viața minții”, el se profilează acum ca un purgatoriu al rușinii, al ridicolului social, luminat permanent de un ecran atotprezent și devorator.

În acea perioadă din România și din lume, calculatorul a fost poarta de acces în mințile adolescenților pentru pornografie, violență și o nesfârșită înșirare a posibilităților divertismentului digital. M-am trezit într-o lume a liceenilor în care circulau glume oribile, relatări repetate de nu-știu-câte ori ale acelorași „faze dure” din „American Pie” sau „Scary Movie”. Se vorbea tare, se înjura, se umilea. Toți mergeau la „mate-info”, se instalau rețele prin blocuri ca să „iei filme de pe DC” și ca să pui întrebarea esențială: „Joci cu cantării sau cu tero?”. Era întotdeauna un „Alex” generic care se pricepea, oferea verdicte despre jocuri (el le știa deja pe toate...), făcea rost de filme, dădea numai „headshot” la Counterstrike, ba chiar știa și un pic de programare. Peste ceva vreme, avea să se apuce de mers de sală, urma să arate mai bine, să umble cu „tipe mișto”, să fie admirat în secret de băieții timizi și slabi. „Frate, e super tare omu’, super șmecher, și chiar de treabă...”.

Sunt anii primelor semne ale declinului școlii românești, ale degradării prestigiului social al profesorului; schimbarea moravurilor a fost incredibil de rapidă în România după 1990. Pe fundalul multiplicării opțiunilor „existențiale”, familiile se întemeiau mai greu, rata lor de fertilitate scădea dramatic, iar numărul divorțurilor creștea.

Divertismentul, din acel moment tot mai mult de origine digitală, se adăuga și el la aceste opțiuni. Comoditatea care a făcut posibilă prăbușirea demografică a României în ultimele decenii are o poleială electronică. Peste doar două-trei decenii, când vom simți criza demografică în toată acuitatea, vom spune probabil că România nu a avut nicio șansă în acei ani. După întunericul comunist, luminile strălucitoare ale societății de consum au fost prea puternice. Viitorul țării a fost rapid sacrificat pentru acea viață seducătoare a cuplului fără copii sau cu maximum un copil, care își caută cu o abia ascunsă anxietate un echilibru printr-un program ordonat și drăguț: job, mâncare bună, Netflix, hobby-uri, ieșiri în week-end, concedii. *Ecranul* societății digitale este marea interfață prin care toate aceste opțiuni sunt prezentate neîncetat, obsesiv, subliminal.

Însă vreau să vorbesc despre viața mea de până la acel moment din anul 2000, când calculatorul a intrat în casa noastră. Am crescut în anii '90, ani nebuni, ai idealurilor, fantasmelor, speranțelor, proiectelor, aberațiilor, violenței. Învățătoarea mea și profesorii din gimnaziu erau școliți de dascăli din ultima generație interbelică. Autoritatea profesorului era încă relativ intactă; puține erau orele, care urmau să devină o regulă pentru generațiile de după mine, în care să fie un permanent haos, în care răutatea elevilor să dizolve într-un ocean de ridicol însăși demnitatea bietului speriat de la catedră.

În contextul acesta, cartea a devenit pentru mine mediul firesc de cunoaștere a lumii largi. În primii ani de după 1990, se mai simțea încă inerția comportamentelor private din comunism, în care cititul ocupa un loc important. Nu provin dintr-o familie de intelectuali, dar totuși cititul era încă ceva normal, inserat în viața cotidiană de atunci. Am fost învățat să citesc la vârsta de 5 ani și, după o oarecare „rezistență” infantilă, mi-am găsit și eu „nișa” în lumea lecturii: întâi cu ziare pe care le citeam pe jos, în sufragerie, apoi cu cărți de basme. La școală, am absorbit cu inocență modelele culturale care se predau deja foarte devreme în cărțile de „Citire”: scriitorii. Îmi plăceau ilustrațiile cu vechi scriitori cu pana în mână, apoi fotografiile alb-negru cu autori aplecați asupra paginilor prețioase. Îmi plăcea actul scrisului, încercam să scriu „frumos”, cu stiloul, cu călimara lângă mine, să stau și eu la masă ca ei, să scriu și eu ca ei. Voiam și eu să imit scriitorii, dar și simplii cititori: nu aveam cum să nu mă las cucerit de o anume ilustrație de pe o broșură neoprotestantă pe care mi-o amintesc și acum, ce arăta un tânăr citind, încântat și zâmbitor, Biblia.

Astfel că, rememorând acum acele vremuri, mi se pare că însăși experiența realității era ceva încărcat de un „nu-știu-ce și-un nu-știu-cum” care astăzi este pierdut. Școala cu băncile vechi, învățătoarea care ne dădea ca teme compuneri în care să folosim „expresii frumoase” (era o listă cu exemple!), imaginile cu scriitori de pe pereții clasei, biblioteca școlii și mirosul ei de carte în care am început să intru tot mai des, pradă noului viciu

numit „Jules Verne” (și un colț retras din biblioteca în care îi ghiceam pe profesorii mei, discutând serios, cu voci oboseite, „chestii de oameni mari”), camera mea și patul în care îmi cream un colț din perne ca să citesc „Copiii căpitanului Grant”, povești cu dinozauri, „Cel mai iubit dintre pământeni” (o alegere nu tocmai înțeleaptă la 12 ani), „Mizerabilii” (lupta cea bună am luptat!). Amintirile mele sunt indisociabil legate de paginile îngălbenite ale cărților de la „BPT”, „Univers”, „Ed. Didactică și Pedagogică”, luminate de veioza din camera mea.

Dar și toate celelalte lucruri care mi-au definit pentru totdeauna copilăria și probabil întreaga viață: statul afară de dimineață până seara, năzbâtiile, fotbal la nesfârșit, bicicleta mea cu care colindam cartierul, poveștile noastre cu fantome și OZN-uri, stând seara pe bancă, când nu ne lăsam duși acasă. Noi nu am avut păduri, câmpuri sau vreun Rășinari din *illo tempore*; noi aveam doar Titan, Sălăjan, Ozana de la o periferie bucureșteană incertă, care se deschidea spre câmpuri abandonate, ultimele uzine comuniste și, departe-departee, în imaginație, spre mare; un micro-univers definit de blocuri, grădini și enorm de mulți copii în fiecare curte. Cartierul nostru era pur și simplu încărcat cu oameni, cu viață pulsând în toate direcțiile existențiale posibile: către speranță, vise occidentale și însuși cerul pe care simțeam cu toții că îl puteam atinge; sau către resemnare, declin și disoluție culturală și demografică. Aici erau misterele și fricile noastre: prin grădini cu vegetație aproape sălbatică, prin subsolurile blocurilor sau prin apartamentele unor oameni ciudați despre care noi ne imaginam lucruri și mai ciudate.

Am crescut așadar cu julituri, praf mult, băgat pe sub mașini ca să scot mingea, cățărât prin copaci; cu cărți și modele culturale care îți intrau deja în sânge pentru că așa... trebuia, fără comentarii, fără întrebări (că altfel „ți-o luai”). Am fost un copil mândru, guraliv, „brânză bună-n burdof de câine”, miștocar, adeseori bătăuș și indisciplinat; dar și cu „cartea-n mână”, surprinzător de sensibil și deloc deranjat de singurătate.

E adevărat că televizorul a fost o prezență constantă în viețile noastre, ale tuturor. Îmi amintesc toate momentele de atunci: mineriadele, drama alegerilor din '90 și '92, „patrulaterul roșu”, lansarea rețelelor de cablu TV și mirajul occidental care ne-a intrat atunci în case, PRO TV-ul și ridicarea (și apoi scăderea) uluitoare a standardelor televiziunii, „Divertis”, „Chestiunea zilei”, CDR-ul și pierderea iremediabilă a speranțelor politice pentru români; reclamele, „Beverly Hills 90210”, „Spitalul de urgență”, MTV, World Cup '94, Rapid-Steaua din 1998, când s-a încheiat mai devreme ședința de guvern ca să meargă toți miniștrii la meci; ce muzică se compunea atunci, ce amestecătură de produse noi, de senzații, întrebări, incidente bizare, violențe, momente magnifice de caritate sau de creație. Ce lume! Cât de mult s-a visat!

Dar era televiziunii nu este încă era digitală. Relativa pasivitate și puținul control pe care îl ai atunci când consumi programe de televiziune sunt mult prea îndepărtate de

hiperactivitatea, seducțiile, anxietatea și enorma dificultate a unei cunoașteri substanțiale din era digitală.

Senzația mea este că înseși amintirile mele de dinainte de anul 2000, când calculatorul a intrat în casa mea, sunt, față de cele de după, încărcate de substanță: în ele simt încă concretul, trupul, durerea, entuziasmul. Un gol marcat în ultimul minut, pe maidan; căldura verii și noi în curte, liberi și fericiți; textura foilor cărților din bibliotecă; micile noastre momente de contemplație, stând la povești pe bancă; în ansamblu, sentimentul de copil împlinit, cu control asupra contextului lui. Față de acestea, ce amintiri din liceu? O permanentă sfârșeală, senzație de lentă scufundare, nesiguranță și câteva cărți care mai mult mă alienau de ce mă înconjura. Calculatorul, și în special jocurile, a venit aici să umple un gol care avea probabil altă sursă; dar ce îl umplea era un surogat, o înlanțuire de experiențe pe care nici nu știi dacă să le caracterizezi pe deplin ca „reale”.

Lumea digitală îmi apare astfel ca încă o invenție umană din marea derivă subiectivistă a modernității, această progresivă rupere de cosmos, de ființă, de Real, prin raționalism, mecanicism și evacuarea conceptuală a celor patru cauze clasice ale fenomenelor. De îndată ce gândirea s-a decuplat de la ceea ce, până la urmă, o susține în înseși operațiunile ei – fundamentul ființial al tuturor lucrurilor – pasul până la încercarea de a crea o lume proprie, conceptuală, ficțională, artistică sau politică, a fost mic. Nici nu știi dacă există vreun rău al lumii moderne care să nu aibă legătură cu această nebunească încercare de a pune sub controlul rațiunii umane tot ceea ce există. Ce iese din mintea umană este întotdeauna undeva pe scara dintre angelic și demonic, cu frecvente rezultate grotești sau ridicole. Tehnologia ne unește, vindecă oameni; dar poate să-i și dezbină sau să-i distrugă. Realizările artistice sunt și ele încărcate de ambiguitate: nu toate sunt, în ciuda excelenței lor estetice, bune pentru suflet. Lumea digitală este însă distinctă prin faptul că e aproape o replică a lumii reale, cu moralitate, politică, fericiri și tragedii proprii. E aproape un vâl imaterial care acoperă tot globul, având capacitatea de a-l oglindi, însă în culori bizare, noi, stranii. Este un infinit orizontal, al... finitudinii, al reproducerii în serie a noi combinații de numere, culori, plăceri, informații.

„Reproșez” acestei lumi digitale că îl confirmă pe omul modern în izolarea lui antimetafizică, că este atât de departe de ritmurile vieții naturale, de bogăția concretului, de însuși trupul și inima acestei lumi. Dar speranțele și pericolele se află, desigur, în cel care e „la butoane”, cel care creează lumea digitală și care o și consumă: omul. De el depinde dacă transformă lumea digitală în infern solipsist sau, din contră, cine știe, într-o tainică analogie a unității ontologice a rasei umane și întregii lumi materiale. Că „totul e conectat”, că nimic din modelul newtonian, mecanicist, al corpurilor și fenomenelor distincte nu mai stă în picioare, este confirmat cu fiecare nouă descoperire de la frontierele fizicii și biologiei. În acest sens, lumea digitală poate

funcționa ca un discret indicator către ziua de mâine, către un avans cognitiv și spiritual de a cărui amploare abia dacă suntem conștienți, dar al cărui cuvânt-cheie ar putea fi „unitatea”. Doar atunci, probabil, din acea perspectivă revoluționară deja câștigată, vom putea să apreciem saltul digital ca o treaptă a revelării Spiritului care „pe toate le împlinește” și care a găsit cu cale să ne atragă atenția și prin această invenție inedită că totuși nu suntem singuri pe lume și că trăim, iubim și ne mântuim doar împreună: unii cu alții și noi toți alături de întregul cosmos.

Imagine: Unsplash